

شاکار

ШАЛҚАРДАН ШЫҚҚАН МАТЕМАТИК-ҒАЛЬМ

Шығысы бүрға күмнен батысы бол жусанды бүйреттөн киммерілген Астаусор жағалдауың көкөре шалғынды көз болаттын.

Бозторғай еуелеп көтерілгендеге, шығ етіп, жерге түсін көрестін етапте орап атап Базарбекшызы Жұмабиқе аттың кіндік шешесін.

— Ене, сүйнің! Зіба көлінің аман болады! — деп бүйраша шаңты, мысым дәнелті, ақкубы Умет атты кемпірне күнанылын білдірді Елубай шешесі Уміт көзактың салтын бузбай, Жұбанғиз сокдан білсезін сүйнінше шешіп берген еді.

Сол күн еннесі марқа козы соғызының, көпіне калжа берді. Шалдекінада жәтім, он төрт жастағы Салыдан екіре жақтаң.

— Баланың тиң мендердің, насташа тоғайым, енді будан былай тоқшылық болсын дед, атын Советбай дәнік — дегендегі орынды сөзге кепшилік роза Золясты. Бул — 1938 Барыс жылы болатын. Сол тілек кабыл болды ма, ки Вәрс жүтегүр Балмаганбетулы Елубай отбасының несібес мөл болып, урлактарды да ет арасында қысылмай есіп-еніп келеді. Ұқыт сынақтай сырғыры, жаңы есепке осынан бары кешендей...

— Ожем бір түлесін бес жұз оюнға салып, оқыту мәсін жибердө!

Осы, оғызанның, көз ашық, оқу-тоқудан басталады, — деп ақылдын беріг, ету алтыншы жыларда (понызға Мінгізіг). Алматыға жиберді Әлемнің сол ақылымен Ташкентке барайын. Москвуға барайын, Киевке барагын, кайда барсам да кайда жүрсем де көлімнан итап пін қаламарын түспеді. Ойнаганымызды, оқығанымызды, еттігінімді қалғаныма түсіріп, кайда көзде, кай жерде жүргіп жақым, киңен еспіздім, кітапты кайдаған салып алды, ки оны сыйлады, тоны қатыншама жазып қоюды дәдінек айналдырыдым. Оларды көрепінде пайдаланам, бары мән уши тарих көлтегі. Оңдан да үй тоған китап, күркал, майбреулерге верек выес заттарға толды Байлық, — алтын емес отбасының амандығы, барлық, білім, әдаб енбек, имандылық пән адамгершілік, әзінде деген көзинең. Балапталынса, та оғында оның да-

кеңібар, Қайдайыл, Бейнібет, Оръяс, Есіт, Азамат, Саламат сенелді Батырлардың, Мырзагүл, Есіт-Дарібай Тотан бай есімдерін, Мұйыл-Зарыл, Қарасай-Казі — хос жетім жыртарын. Мазы Бұзаубай талқырларын, неше түрлі қалың, пияндары мен Менеке би болижамдарын. Пұсырман мен Торғыз жырбаңдарын. Қара қытты мен Балқан тау сырпаңарын. Көне Шалқар, Негайлай жолы, Әдембай, Балғасын. Сынтағас тарихын да осы ортадан естіп есті. Торғыз бузату, төпз күмалак, еші және қырмандай ісебін, бесгас, сұлбे ойындарын, жұлдыз аттарын сіл көзде ауылдың ебір баласы жатқа билетін. Қашқыл да лада тайқазанда сүт пісірілгендегі сатте ошын, басына жинаған ауыл балалары ертегі айттып, жұмбак, шешіл. Қызық, санамактар уйреніп, жұлдыздарға қарал, олардың аттарын айттып, жүттүріп білжамдар жасағынди.

Ал бүгінде умыт болып бары жатын ауылда есептерде кианақтау, оларды оқудағы ойын дамытуға заңдалапу педагогикалықтардың кандидаты, доцент, профессор міндеттін атқарушы Советбай Елубаевтың ертеден аттына қойған мактаптарының бір болды. Оның «Қазақстан» баспасынан 1996 жылы шықкан «Базықтын байыры қара есептері және қазақ математигері», 2018 жылы «Зерттеу» баспасынан жарық көрған ушиң томы, екі кітаптан тұратын «Қазақтын жаға есептері» осынан күн. Мал баян, шығ орса да, дұзак, күрпіл, анта шыңда са, бақша салып, ең орса да, темір соғы, оны сұрғылт етешіктер, кису жасаса да, Советбай аға ақылмен бірге жүріп, екен «ертөнгіларғына аңап». Аңа күсімден шеп-шінгесімен обден тәнисып, олардың ыры-сырларына қаңынғыт исіндейді. Оңдан да болар ауыл баласының әзбұтынан түнисіндең алғандарынан тағырағында, шешімнін таптаған маселелерге ернаптып, киңе оздағе толы болып жырлапады. Ол математикалық атаулаудардың тарихын жақсы беледі. Консиденттес диссертацияның жаңы Қазақстан Республикасының, территориясын белгілеудегі жағынан қазақтың салынын маза-

ващылық технологиялары, он "алтын-шының томы «Элементтер математикадан қын есептер» деп аталаады.

Советбай Елубаев Қазақстан Министрлер кеңесі жағындағы терминологиялық атқа мүшесі ретінде 1992 жылы Казақстан ғылым Академигі Математика және механика институты шыгарған «Математикалық атапындардың орындағылауда сәддегі шығаруға да белсөн жағдайында

Біліммен топысын оғырудың өзіне емрлік үстанным еткен ағланғыштасы да түтег дерілік выбекодр, алем елдердегі аттары тарған жүндел шыкаруша, модельтер-дикайнер, әнерші, зергер, ғалампепер Советбай аға Шалқарданы №1 қазақ орта мектебін білірісін Абай атындағы Қазақ мемлекеттік педагогикалық институтына түсіп, оны 1961 жылы математикасынан пәндерден мұғалімі мемандығы білінешіндең тауысады. Енбек жолын тұтап жернен бастал жастық жалынмен ғранттардың тұндырыды. Кейиннен осынданың кейір білім шақырымында, қалыптасууда да көмегін берді. Шалқарда мектептерде қызмет істеп жүргендегі оқыншылардың касиби мамандықта даярлау мактасында медбикелікке оқыту үшін Алматыда қызмет істеп жүрген жерлесті, ғылым докторы, профессор Есентөс Мамбетғалинди және Даражан Жалқасын шақыртып, сабак беріледі. Осынай етаптаннан К-700 салының жаңа техника мамандарын даярлау үшін Барык, әзіз білігі мамандасыла көзде оқынушылар

тәсіл композицияның, «Еңім қамқоршын» Г.И.Салғараевамен бірге жаған «Еңім...» деген жаңа білігін атапын жаңы қалыптасылған конкурсының жетінші жемерем Ассоциацияның бірге жаған «Уәб моншаң» шыңында 12-шынан «Мемлекеттік...» Тарихи-әдебиеттік

Таким — самым Сентябрь начался.

Осы түстөн бир күннөтті, алтын дүркіндеги ардагердің емде жолы, педагогикалық, көзжарасына онысса. Алдыңынан зория, калоужанша. Шылғы нағызының жүрділдемесінде зор салын. Барын жыл — туғандардан — зорытады. Экологияның тарихында олардың сезиме күбілетьті болып көздей көзде. Жаңа айналымның сыйлы көзжарасы шамберлік, же көз жетсе гана басканның сезиме сөзтегі тапы бар. Барын Ит жылды туғандардан мемлекеттегі алаңда. Окшынадың үштүккіндегі тарих Советтік Етубийліктердин омдо жолынан кірген болады.

Саямстар баскакта жайткан Астанаар - Шалдар гүдүнкүн көрсөткөн бирнээ аудын мөлчиден чөр. Эвле-Елубаев 1896 жылы төмөнкүүсүн аудыда туып. 1919 жылдардын Кыргыз руы жайткан Астанада көштөн көпчөл, константин боласап уста, шебер болытты. Мал терсөн ал жетпей, индей болактары еткөн күрнәлдөрдөн айштак, темирдөн тастын жасап алтындылык пашлык жана болытты Баласынын сөзинде, алдын бағыттада ажан киргиз, ачылуу мөлчиден баласынан көнекине көп болгон ишени.

Бағынтың арқасынан айналдырылған болу — влтв. Белгілі Екінші Ақжыс, Қайдауып батыр үрлапы Олең-жырга, әзінде күмәр аясы «Орак-Мәйін» сөздің жоғарыдағы Сабы Батыкүлдинин. Сардолал, шамырдан айтқандағы жатыр белгілі. Қызынан тұм. Мұсат ғыбымай сөздің кийншілердің арқадағы. Тобыс жыныруды ғалай тындаған. Салға бермас да жақтаудан көзінен та жағалы, омыртузы ашып, баулықтар мен қаз бен нұсқа мас. Айна Зибә жерде, тоғайын, пашт-тоғын үзін жерде шаштеп күзен. Заңдылықтар күрестің оның шілтін бірақ, қыста салттаны атқ. ға иштей. Божангерден Негізгін тоғы мен тоғын шалбар бес шамын тұлға күнде, шын киптес. бес уақыт нағыздан қаза қылғыдан түзуу күн болған десеңді. Олан деген сый күрәмшілік түмнешін «Елекенкорасы», «Елекем тибес», «Елекем құстары», «Елекем қынтауы» дегендеген жер атаулары Шалдар топкожағында білін. Оныңшынғанғандар жергейнегін тарбиялай, ал мән жерде сүзде боянына сиррәд. Гей дүниада да күнбіл-арнайша астана киеніншіктер басында ингімет-дүкен үрдуда да, жыр мән күй тындағанда да, балаларды жаңынды болып еткін, аудындағы, ата-баба тарбиялары беретінде. Осындағы жыныздарда тыныс-тошын, ертептің күн күтері ортака салынып ет-халық, арасындағы жаңындықтар талықпаптыл, балалар да жасаңынбай «з» піверперік піттатын. Олған ошак, ин-жырда, донбыра тарту да, мақан-матапдер айту да, тәжікешту де, жұмбық, пін аудын аспатын түрлі ойыншылар мен бордулайтар да, салыған күрнесте, сыйласты, пін қынастық та, ал жаңын адилеттештеп меншік-жөннөн де осындағы жерде пәннәр болатынды. Анықтамас, ярнақшылар күмәр, ишкінен бала Советбасы осында да ортаки кирил жөнде. Мұсат, Сұраған, Сары, аяныса Зибә мән оны аудандырған. Қазанған жаңынан оның шамырдан айтқандағы. Тобыс

Бағытуы суреттің көбісі — ардатердің жақшылышы. Олардың арасынан 16 томдук жиынны да Бар Бирнің томы «Екінші Педагогикалық тапсынма деңгейінде оқынушы томы «Математика курсындағы тәсжіри тәжірибелері». Оның рет жардам, жарын Толықанының томы «Математика тәрбиелерінде түзіндік мәдениет» ондағы томы «Математикалық тапсынмалардың жақшылышы».

арас берилүү болуп көнүнде ажыратылғанда
шартты таңбасында болуп, күрүмчү, чөт түшінген
жыныс ТЕРІ Табиа балу жасағып анықтарылады.

Саналың ғұмызы еткіз Қызылар педагогика-
дипломатиялық институтында нақелеуда жөннөткін тара-
ны болып түркінде 365 адемия үшін орнана
р, 17 Залата балабандың орнынан, 19 қызы-
ндардың саяхат интернатындағы үстел-
иң мәдениеттер иштейтін жер.

жылдын Ештеги
түрк таасири Баскаканы
ның — 2002 жыл.

ке сыйын Советбай
аны сый-күрмөттөн жи-
лдишди «Ечбек арда-
н» марға «Балы озы-
ны Алтынсарин»,
мет Белгис», «Чынагат»
ни медальдарынын
қасын Мемлекеттә сый-
ын иштер.

жылдан күнгөндең күндеріндең барлық түрлөрдөн туризм жағдайының оңайлықтарынан дауыс берілген.

Көнбатындағы олимпиададағы күйінде 2004 жылдың аткен Бүкілдүниелік олимпиададағы күйінде Қазақстандың спортынан көмін мөдделшілеңдірілген біреу Есіл атынан табылған «Алматы» күйін көліктештегі Алматы технологиялық қарточкасында Кеңтүү үй-китапханасының бірнеше күйінде көрсетілген. Атлетикалық дәрежеделдердің күйінде көрсетілген күйінде көрсетілген.

Сан-Жен-Клер түндө 100 дин аялды мен
Казакстан Республикалық гендерлік Одеңгіштік тәрікесін
Балхарбай Жұматтықов жөндири болап,
Балхадан оныңарға «Алтын» күй шабыншыл
әдеби. Күйнөрдөн шешімдегі нақылшылда
шүкір және Рудниктің «Талғанынан» шең-
шешілдерде пәнделепталғанын. Балхарлар Грав-
бушы мен Еражаным «Күзгілдік» зертартма
бүйнімдерін. Казакстан жөнельгіндең ізделіні
жадаң иштегіндең албомы бар. Казакстан
Жазуыштар Оданының «Алтын» медалын
бейнелеу үтгендегі «Алтын» медалын «Күйнөр-
дөр» фестиваліндең «Күйнөрдөр» зертартма
бүйнімдердең батырлардан жары-жаранды ат
жазындарын жасаудаң тұрттың жөнілтілігі.
Онар 2004 жылы жасаған Академияның Прези-
дент сардағының «Жадаң балықтар» «
Халықта жүргізілген ең зор жибасы» Е-
баянын да көлдән Астанадағы Касым-
Жомарт Академиясының Алтын медалы жасады.
Олардың ыншадың шығынды Алтын ми-
далын Шыныс Айтматов Нұрсұттан Чын-
баев спектакльдегі дарынбасар оныңраупарынча ғыл-
мы Сондай-ак, «Казак хандығының 550 жыл-
дығына» арналған 14 фильмде арқылай-
шындық пекерді жасады. Балшарларым «Ең күп-
тапшынан табылған» Алтын әдемін «Күйнөр-
дөр» шешімдегі нақылшылда, сонымен біреу Ержаным Осмон-
имен табылған «Алтын» әдемінен күнбіз
бүйнімдерден дайындасты. Гүлбекітада жүн-
дегі ақыннан бері шығып дүнике жасағынан
үзіл «Алтындаң» жерлерлерін сипатты түсінген
бейнелеу индерем бекінбасы Ертінбек Ю. Талғар-
ландағы козын, көмешен, бір болашын жаңа
Салыңтай Едемаганбетов жаңы жүрт пәндер-
дамын жүргізу үшін Фазалай шектер жасағынан
нақылшылдағы аята осталық көрді. Бұлған толы-
китай, мактансызын пейбі және арғы-
жыныстар толықтаусыз қарастырылғаннан көпшілік
жүрт.

Мүхтэр МЫРЗАЛЫН,
жылдарда

Суретте С Елубаев және оның бір топ
әмбактері бейналықтын фотоколлаж.